

Diery. C. 630

RJ

2630
A A N M E R K I N G E N

op het Geschrift van den Heer J. VAN HERTUM,

getiteld:

EEN WOORD OVER DE OORZAKEN VAN HET VOORTDUREND
HEERSCHEN DER BESMETTELIJKE LONGZIEKTE ONDER
HET RUNDVEE, IN EENIGE PROVINCIEËN VAN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN,

in verband tot de VERHANDELING van denzelfden Schrijver:

OVER DE BESMETTELIJKE LONGZIEKTE VAN HET RUNDVEE,
EN DE MAATREGELEN EN MIDDELEN OM DEZELVE AF
TE WEREN EN TE STUITEN.

door

A. N U M A N,

Hoogleeraar aan 's Rijks Vee-Artsenijsschool te Utrecht, enz.

(Overgedrukt uit het Tijdschrift DE VRIEND VAN DEN LANDMAN.)

TE ZWOLLE, BIJ

W. E. J. TJEENK WILLINK.

—
1845.

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

2671 378 8

VEREENIGING VAN OORLOGSMANSCHAPPEN

op het gebied van de... 1911

1911

Wij, de ondertekenden, leden van de...
vereeniging van oorlogsmanschappen...
die... 1911

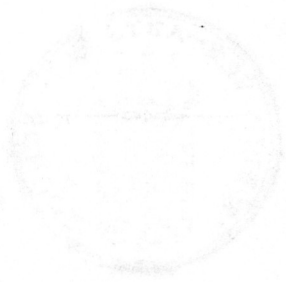
in overleg met de... 1911

over de... 1911

1911

1911

... 1911

1911

W. R. J. ...

1911

AANMERKINGEN op het Geschrift
van den Heer J. VAN HERTUM, *Adviserend Lid der
Provinciale Commissie van Landbouw in Zeeland,
Rijks en eerste Provinciale Vee-arts, te Middelburg,*
getiteld: *Een woord over de oorzaken van het voort-
durend heerschen der besmettelijke Longziekte onder
het Rundvee, in eenige Provinciën van het Koninkrijk
der Nederlanden*, voorkomende in het Tijdschrift: DE
VRIEND VAN DEN LANDMAN, N°. IV 1845. Bl. 193, in
verband tot de verhandeling van denzelfden Schrijver:
*Over de besmettelijke Longziekte van het Rundvee,
en de maatregelen en middelen om dezelve af te
weren en te stuiten*. Eerste en Tweede Uitgave;
Zierikzee 1839 en 1842.

Had ik reeds vroeger eenige roeping en opgewektheid gevoeld, om mijne gedachten over de laatstgenoemde verhandeling van den Heer J. VAN HERTUM mede te deelen, ik ben daarvan steeds terug gehouden, omdat ik de aanleiding tot eenen, mogelijk onaangenamen, en noch voor mij zelve, noch voor de inrigting, waarvan het bestuur aan mij is opgedragen, zeer vereerenden, pennestrijd met een' mijner voormalige leerlingen wenschte te

vermijden, dewijl mijn oordeel over die verhandeling niet zoo gunstig kon zijn, als ik zulks voor mij zelve en voor den schrijver zou gewenscht hebben. Thans word ik daartoe, mijns ondanks, genoodzaakt, nu VAN HERTUM in zijne laatste brochure: *Een woord over de oorzaken*, enz. heeft goedgevonden openlijk tegen mij optreden, en mij aan te vallen over mijne zienswijze aangaande de middelen, om de longziekte tegen te gaan en te stuiten. Door het stilzwijgen thans geheel te bewaren, zouden zijne beschouwingen bij sommigen, te mijnen opzichte, misschien verkeerde opvattingen en een' ongunstigen indruk kunnen te weeg brengen, welke ik meen te moeten voorkomen, of, voor zoo ver zij reeds mogten gevestigd zijn, trachten weg te nemen. Vermits het laatstbedoelde geschrift in onmiddelijk verband staat met de, vroeger door VAN HERTUM *over de longziekte* uitgegeven verhandeling, makende deze daarvan grootendeels den grondslag uit, zoo zal ik over dezelve in zamenhang moeten spreken, en er mijn oordeel over mededeelen.

Vooraf merk ik aan, dat het er ver af is, dat ik een *jurare in verba Magistri* (zweren bij de woorden des meesters) van een enkelen mijner voormalige kweekelingen zoude vorderen, indien zij omtrent eenig onderwerp inzigten mogten koesteren of verkrijgen, waarin zij van hunnen leermeester mogten verschillen. Ik beroep mij te dezen op de woorden, waarmede ik den practischen leer-cursus gewoon ben te sluiten. Zij zijn nagenoeg deze:

»Zie daar geachte hoorders! onze practische lessen
 »met U afgehandeld. Deze bevatten, indien ik mij
 »niet vergis, de kennis en behandeling der ziekten
 »van het vee, volgens zoodanige beginselen, als
 »met onze tegenwoordige wijze van beschouwing
 »overeenkomen, en beantwoorden aan het algemeene
 »standpunt der vorderingen, waarop de vee-artse-
 »nijkunde thans geplaatst is.

»Geenzins wensch ik, dat gij het daar voor
 »houdt, alsof ik dit mijn gegeven onderwijs voor
 »onverbeterlijk of zonder gebreken zoude willen
 »hebben aangezien. Welk sterveling zou, zonder
 »vermetelen waan, zich durven beroemen iets vol-
 »komens tot stand te brengen? Onze inzichten en
 »denkwijzen veranderen in vele opzichten steeds met
 »de eigene oefening en de uitbreiding der kundig-
 »heden in alle vakken van wetenschap, ook van
 »die, welke vooral op ondervinding berusten, gelijk
 »de vee-artsenijkunde. Misschien zullen dan ook
 »sommige onzer gevoelens, in deze lessen geuit,
 »na verloop van tijd, verandering of wijziging kun-
 »nen ondergaan, en het voegt den verstandigen
 »en onbevoordeelden onderzoeker zich naar de betere
 »overtuigingen te gedragen. Welaan! ik bied U
 »het medegedeelde onderwijs aan, naar die, welke
 »ik daarvan op dit oogenblik bezit" (1).

(1) Het zal niet noodig zijn te doen opmerken, dat in het vak der vee-artsenijkunde, gelijk in elke andere natuurkundige wetenschap, een bestendige voortgang plaats heeft, welke zoowel op de theorie als ook de practijk een' grooteren of geringeren invloed uitoefent, waardoor het onderwijs elk jaar noodwendig verandering moet ondergaan, en men zelfs meermalen verplicht wordt vroeger

»Gij zult beseffen, dat het U dienen moet tot
 »eenen leiddraad voor uwe aanstaande practische
 »verrigtingen, niet om daarbij onvoorwaardelijk te
 »zweren of het letterlijk op te volgen, maar om
 »deze lessen te raadplegen, dezelve vervolgens met
 »uwe ondervinding te vergelijken, en de voorschriften
 »naar uw oordeel te volgen of te wijzigen.»

»Op deze wijze zult gij daarvan het beoogde nut
 »kunnen trekken: en mag ik ondervinden, dat mijn
 »onderwijs hieraan beantwoordt, dat gij door het-
 »zelve den grond hebt gelegd, om u zelve verder
 »in uwe betrekking, als vee-artsen, tot nuttige leden
 »der Maatschappij te vormen, zoo zal dit mij steeds
 »de aangenaamste voldoening zijn.»

Men ziet hieruit, dat ik gaarne aan een ieder
 de vrijheid van denken gun, en niemand in zijne
 wijze van zien en beschonwen wensch te beperken;
 doch redelijker wijze meen ik van elk mijner
 vroegere leerlingen te mogen verwachten, dat zij
 hunne bedenkingen met die bescheidenheid doen
 kennen, welke de welvoegelijkheid in het algemeen
 voorschrijft, en waarop ik, als hunnen vroegeren
 leidsman, bij gevorderde jaren, eenige aanspraak
 meen te mogen maken.

Van niemand had ik minder dan van VAN HER-
 TUM — om redenen, die hij, indien bij hem het
 hart op de regte plaats is gebleven, en zijn geheugen
 hem niet faalt, zal gevoelen en zich herinneren —

algemeen aangenomene beschouwingen te laten varen, en daarmede als in strijd staande beginselen te omhelzen. Van zoodanige verandering en voortgangen in de vee-artsenijkunde wordt dan ook, bij het jaarlijksche herhalen der lessen, gebruik gemaakt.

eene behandeling verwacht, als stond ik in jaren en maatschappelijke betrekkingen met hem gelijk, of liever beneden hem.

De hoofd-inhoud van het laatste geschrijf van VAN HERTUM is de bewering, dat de longziekte in ons land, als eene ingesleepte ziekte moet worden beschouwd, welke *alleen* door besmetting voortduurt, doch niet bij ons uit zich zelve, dat is, uit *atmospherische* of *andere schadelijke leefregelkundige oorzaken* of *invloeden* geboren wordt. Dit gevoelen heeft hij reeds vroeger omhelsd en bekend gemaakt, hij brengt het thans op nieuw ter sprake, nadat ik, in het IVe Deel van het *Vee-artsenijkundig Magazijn*, dit onderwerp, naar aanleiding der, aangaande deze gewigtige aangelegenheid, vanwege het *Departement van Binnenlandsche Zaken* ingewonnen, berigten uit de verschillende Provincien, uitvoerig heb behandeld. Uit deze berigten, ten getale van dertig, heb ik tot het besluit moeten komen: *dat, hoewel de longziekte hoofdzakelijk, en voor ver het grootste gedeelte, aan besmetting moet worden toegeschreven, er echter onder de ontvangene mededeelingen eenige gevallen voorkomen, waaromtrent het moeilijk kan worden betwijfeld, dat zij op eenige aangegevene plaatsen, eigenwillig, dat is, zonder aangebrachte besmetting, is geboren, immers, alwaar deze laatste oorzaak niet heeft kunnen worden aangewezen.* De twijfel, welke vroeger hieromtrent bestond, kon, ondanks de gedane nasporingen, geenszins tot zekerheid worden gebragt, en waren wij dus, na het officieel in het werk gestelde onderzoek, te dezen op hetzelfde standpunt gebleven,

waarop zich in het algemeen de Duitsche, Fransche en Belgische Vee-artsenijkundigen bevinden, bij welke het steeds tot de onbesliste vraagstukken behoort, of de Longziekte voor eene *geheel oorspronkelijk-* of wel *gevolgelyk-besmettelijke* veeziekte te houden zij (1).

De voorname grond, waarop VAN HERTUM nu, gelijk vroeger, zijne beschouwingen vestigt, is, dat men vóór het ontstaan der longziekte op bepaalde plaatsen geene duidelijke leefregelkundige oorzaken kan aanwijzen, waaruit zij aldaar is geboren geworden. Dat dit echter een onvoldoend bewijs oplevert, om het geboren worden der ziekte zonder oorspronkelijke besmetting te ontkennen, is, naar ik meen, door mij op bladz. 198--217 van het *Magazijn*, a. p., duidelijk genoeg aangetoond. Hoe vele vee-sterften worden niet jaarlijks op enkele stallen waargenomen, hoe vele meer of minder gewone sporadische of heerschende vee-ziekten ontstaan er niet dagelijks, zonder dat men daarvoor met zekerheid, of zelfs met voldoende waarschijnlijkheid, bepaalde oorzaken kan aanwijzen? Wie toch, om slechts een voorbeeld der laatste soort te noemen, heeft de oorzaken kunnen opgeven, waaruit de, sedert eenige jaren, in vele staten van *Europa* geheerscht hebbende *spruw- en klaauw-ziekte* (het *mond- en klaauw-zee†*) onder verschillende diergeslachten, is ontstaan? Zullen wij deze ziekten, omdat men in de gewone leefregelkundige invloeden en omstandigheden, waaronder de dieren verkeerden,

(1) Men zie hieromtrent de gevoelens van VIX, FUCHS, DELAFOND en VERHEIJEN; *Vee-arts. Magazijn*, Deel IV, bladz. 136 en 137.

geene voldoende, of wel volstrekt geene reden kan vinden, ter verklaring van hare geboorte, als eene *zuivere* of *primair-besmettelijke ziekte* moeten beschouwen?

Ter aangehaalde plaats is mede door mij aange-
toond, dat het verschijnsel, dat de Longziekte
vroeger, namelijk voor 1833, in ons land niet is
waargenomen, op zich zelf almede tot geen vol-
dingend bewijs kan strekken, dat zij niet later in
hetzelve is geboren geworden, vermits men van tijd
tot tijd ziekten ziet ontstaan, welke vroeger niet
bestonden, ten minste niet werden opgemerkt, noch
beschreven zijn geworden. Indien het als zeer
waarschijnlijk mag worden gehouden, dat de Long-
ziekte uit *Duitschland* door besmetting tot ons is
gekomen — waaraan echter de volstrekte zekerheid
ontbreekt — zoo sluit zulks de mogelijkheid niet uit,
dat zij zich gelijktijdig of later, tevens uit andere
oorzaken hebbe kunnen ontwikkelen. Dezelfde ziekte
is in vele naburige Landen, met name in *Belgie*
en *Frankrijk*, meer en meer heerschende geworden,
zonder dat het is uitgemaakt, of dezelve daar alleen
door *Contagium* is aangebragt en voortduurt, of
tevens door *van-zelf-ontwikkeling* geboren. VIX,
FUCHS, DELAFOND, VERHEIJEN stellen beide wijzen van
ontstaan vast (1). De *secondair besmettelijke* aard
der ziekte zal daar, evenmin als bij ons, mogen
worden ontkend, en het gevoelen van hen, die de
besmettelijkheid der Longziekte ten eenemale ont-
kennen, zal wel niet in aanmerking mogen worden
genomen.

(1) *Vee-artsenijkundig Magazijn*, Deel IV, Bladz. 126 en 127.

Het is op deze gronden, dat ik gemeend heb de zaak voor alsnog onbeslist te moeten laten, liever dan mij onvoorzigtig te wagen aan eene uitspraak, waarvoor, naar mijne overtuiging, nog geene volstreckte zekerheid bestaat.

Over de door mij aangevoerde gronden van betoog stapt VAN HERTUM henen, er bijvoegende op bladz. 7. »Welk gevoelen de Hoogleeraar NUMAN voorstaat, »is moeilijk te zeggen. Zijn Hooggeleerde schijnt »in alles, wat de Longziekte betreft, zich tot een »regel te hebben gesteld, om alles voor waarschijnlijk »te houden, maar eigenlijk niets aan te nemen.” Ik moet de al of niet gegrondheid, welke door VAN HERTUM uit mijne beschouwingen wordt afgeleid, voor zijne rekening laten. Beleefd is zijne aanmerking wel niet, doch dit zal men in den man, die toont niet veel besef of gevoel van humaniteit te bezitten, voorbij moeten zien. Indien hij mijn gevoelen niet volkomen heeft begrepen, hoewel ik hetzelfde, ten aanzien van het onderwerpelijke punt, duidelijk genoeg meen te hebben uitgedrukt, zoo diene tot zijne inlichting:

1°. Dat wij, naar mijne overtuiging, gegrond op de gedane nasporingen, de Longziekte waarschijnlijk van buiten 'slands, en wel van de Rijnstreek, door overdraging van smetstof, hebben ontvangen, doch dat zulks niet is bewezen;

2°. Dat de Longziekte, voor ver het grootste gedeelte in ons land door voortdurende besmetting wordt onderhouden;

3°. Dat het niet is uitgemaakt, of dezelve niet zonder *primitive* besmetting, nu en dan — hoewel

misschien zeldzaam — ook in ons land geboren wordt: tot welke veronderstelling sommige der medegedeelde berigten, betrekkelijk het ontstaan der ziekte op sommige plaatsen, aanleiding geven. Ik voor mij heb uit de ingewonnen berigten geene meerdere zekerheid kunnen erlangen, en dus te dezen geenzins eene zoodanige beslissende uitspraak durven doen als VAN HERTUM geen zwaarigheid maakt in tegengestelden zin op zich te nemen. Ik laat hem zijn gevoelen, maar hij betwistte mij het mijne niet.

Hij houdt het intusschen mede voor mogelijk (1), dat de longziekte bij ons uit zich zelve *kan* ontstaan, dan dit kan, volgens hem de vraag niet zijn, en geen punt van verschil uitmaken. Het komt er maar op aan, of er voldoende gronden bestaan, dat zulk tot dus ver werkelijk ergens heeft plaats gehad. Maar, indien de mogelijkheid der van zelf-ontwikkeling wordt toegegeven, wat verbiedt dan, om tot de gevolgtrekking te komen, dat de longziekte op deze wijze hier en elders is geboren, indien namelijk geene overdraging van smetstofe, bij de strengste nasporing, heeft kunnen worden aangewezen? Dat VAN HERTUM het uitbreken der longziekte, door de overdraging van smetstofe, aanwijze te STEDUM (Provincie *Groningen*) (2); dat hij met zekerheid aantoonde, hoe de besmetting in 1842 is gekomen naar *Nijega* en *Warns* (Provincie *Friesland*) (3); ook hoe dezelfde ziekte op de gezegde wijze onlangs in dezelfde Provincie te *Warrega* op

(1) Bladz. 199.

(2) Zie *Magazijn*, a. p. bladz. 17.

(3) a. p. bladz. 19.

nieuw is uitgebroken. Ten aanzien van het eerste dezer gevallen in *Vriesland*, is in der tijd de, op de weide gebezigde, meststof bij veronderstelling, als besmettings-oorzaak, in aanmerking gekomen. Met betrekking tot de twee laatstbedoelde gevallen, heeft men volstrekt geene *primitive* besmetting als oorzaak, ongeacht de deswege, van wege den Heer Staatsraad Gouverneur van *Vriesland*, opzettelijk gedane nasporingen, kunnen aanwijzen; om van andere voorbeelden, in de ontvangene mededeeling voorkomende, niet te gewagen. Is men dan buiten staat, om bepaaldelijk de leefregelkundige oorzaken aantegeven, waaruit de longziekte als uit zich zelve geboren wordt, het is even onmogelijk overal het ontstaan derzelve door de overdraging van smetstof aan te toonen, tenzij men met VAN HERTUM ONVOORWAARDELIJK aanneme, dat de Longziekte ook daar moet gehouden worden door *primitive* besmetting te zijn ontstaan, waar men de insleping door *contagium* in het geheel niet heeft kunnen aanwijzen (1).

(1) Ik heb gemeend het woord *ingesleept* te mogen behouden, daar het kan worden beschouwd de aangenomen en bepaalde uitdrukking te behelzen voor vee-ziekten, welke uit eenig land naar een ander door overdraging van smetstoffen worden overgebracht, in tegenstelling der zoodanige, die in eenig land uit andere oorzaken worden geboren. In het Algemeen Verslag der Centrale Afdeeling van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, omtrent het wets-ontwerp, vaststellende de heffing over 1845 en 1846 van de belasting ten behoeve van het fonds voor den landbouw, uitgebragt in de zitting van den 5 Mei 1845 (zie de Staatscourant van 9 Mei j.l.) wordt de uitdrukking *insleping* vreemd en minder eigenaardig gekeurd, en men wenscht haar vervangen te zien door eene andere, die beter het denkbeeld zoude uitdrukken van het ongemerkt over de grenzen treden der ziekte. Zal men hier niet mogen aanmerken: *Verba valent usu, sicut nummi?*

Zou men, vraagt hij, de ziekte anders, alleen door het aanwenden van politie-maatregelen, hebben kunnen uitdelgen? kan men aannemen, dat, wanneer de ziekte ergens uit algemeene oorzaken ware ontstaan, deze oorzaken juist na het uitvoeren der maatregelen op de *zestien* hoeven (in *Zeeland*) zouden zijn verdwenen? Ik antwoord: *Hetgeen te veel bewijst, bewijst niets.* Hoewel de aangevoerde redenering wel niet buiten aanmerking mag blijven, zoo veroorloof ik mij eenige tegenvragen aan te voeren, om aan te toonen, dat zij geenszins datgeen bewijst, waartoe ze wordt aangevoerd. Wanneer zich bij één of meerdere paarden op eenen stal de *Kwade Droës*, als *gevolgelyk-besmettelijke ziekte*, uit leefregelkundige invloeden heeft ontwikkeld, die echter niet bepaaldelijk kunnen worden aangewezen, zooals zulks wel in de meeste gevallen plaats heeft, en deze paarden gedood worden, waardoor de voortgang der besmetting wordt gestuit, zodat de ziekte zich later noch bij de overgeblevene, noch bij de misschien nieuw aangekochte paarden, verder komt te openbaren, zal men daaruit mogen besluiten, dat de *Kwade Droës* hier niet uit de eerstbedoelde schadelijke oorzaken geboren is, maar dat zij bij de eerste en gedoode paarden door *primitive* besmetting moet zijn voortgebracht, en dat derhalve de *Kwade Droës* niet als eene *gevolgelyk-* maar als eene *oorspronkelijk-* besmettelijke ziekte moet worden beschouwd? Kan niet onder dezelfde invloeden, bij één of meerdere dieren, eene ziekte geboren worden, waarvan andere, die daaraan evenzeer waren blootgesteld, bevrijd blijven? Ware zulks

niet het geval, zoo zouden bij het bestaan eener schadelijke oorzaak op eenen stal of in eene weide, steeds al de zich daar bevindende dieren er de nadeelige uitwerking van ondervinden, 't geen schier nimmer het geval is. De longziekte behoeft slechts bij één enkel voorwerp zich uit zich-zelve te ontwikkelen, om zich alras aan de overige runderen van denzelfden stal of dezelfde weide mede te deelen, gelijk zulks met andere ziekten, b. v. ook met den *Kwaden Droes*, plaats heeft. De oorzaken en invloeden, welke tot het voortbrengen van dergelijke ziekten noodzakelijk gevorderd worden, kunnen tijdelijk bestaan, en van een' voorbijgaanden aard zijn. Er wordt een zamenwerken van meerdere invloeden vereischt, tot het voortbrengen van deze en gene ziekten, die elkander daartoe moeten ondersteunen, doch zich niet altijd gelijktijdig ontmoeten, waarvan het al of niet ontstaan van bepaalde ziekten ten eenemale afhangt. Nog eens. Zal men mogen stellen, dat, wanneer men eenige dolle honden heeft doodgeslagen, waardoor de verspreiding der hondsdolheid, door middel van besmetting, dadelijk wordt gestuit, die honden ook door den beet van eenen dollen hond moeten zijn besmet geworden, en dat die ziekte bij hem niet is ontstaan uit zoodanige oorzaken, waardoor de *Hydrophobie*, door van-zelf-ontwikkeling, bij den hond geboren wordt; daar, had dit plaats, de ziekte zoude moeten voortduren, en de hondsdolheid derhalve niet anders dan als eene oorspronkelijk — besmettelijke ziekte zal kunnen worden beschouwd? Tot welke verkeerde gevolgtrekking zulk eene redenering aan-

leiding zoude geven, zal niet noodig zijn verder te betoogen. Indien derhalve de longziekte, na de afmaking van het aangetaste en verdachte vee, later niet wederom op dezelfde hoeven is te voorschijn gekomen, zoo strekt zulks inderdaad tot een bewijs, dat zij aldaar door dien maatregel is te ondergebracht, doch dit beslist nog geenszins de vraag, of zij aldaar in haren oorsprong uit zich zelve, dan wel door besmetting was ontstaan, namelijk indien er geene stellige aanwijzingen voorhanden zijn, die de overdraging van smetstofte aantoonen. In allen geval, indien men al met VAN HERTUM wil aannemen, dat de longziekte in de Provincie *Zeeland* telken reize door besmetting is voortgebracht, zoo zal daaruit nog geenszins het gevolg mogen worden getrokken, dat zij nergens in de overige gewesten op geene andere wijze is geboren geworden.

De vee-arts VAN HERTUM toont zich gebelgd, dat ik in mijne laatste verhandeling over de longziekte geen gewag heb gemaakt van zijne schriften, over hetzelfde onderwerp uitgegeven, daar ik over alles, wat hij over den aard en oorsprong van de longziekte in ons Vaderland, hare oorzaken, besmettelijkheid, geneesbaarheid, en de maatregelen om haar af te weren en te stuiten, openlijk heeft aan het licht gebracht, een diep stilzwijgen heb bewaard. Hij kan niet beslissen, of zijne beschouwingen mij van te gering belang zijn voorgekomen, en zulks doet bij hem ook niets ter zake af.

Dit geeft mij aanleiding, om over die verhandeling zelve te spreken. Vooraf moet ik nog herhalen, hetgeen ik boven reeds heb doen opmerken,

dat ik mij vroeger, om bijzondere redenen onthouden heb, eenig oordeel over die verhandeling aan het publiek mede te deelen; hoewel ik daartoe van VAN HERTUM, bij zijnen brief van 10 Sept. 1842, waarbij mij een exemplaar van den tweeden, veel vermeerderden, druk van dat werk, door hem ten geschenke werd aangeboden, eene onmiddellijke uitnoodiging had ontvangen, daar hij te kennen gaf, dat alle bescheidene aanmerkingen of wederleggingen omtrent de, in het geschrift geopperde, denkbeelden hem immer welkom zouden zijn.

Dan hoe moedig die uitnoodiging van zijne zijde mogt kunnen worden beschouwd, zoo gevoelde ik geene de minste roeping er aan te voldoen, en ik gaf VAN HERTUM dus in mijn antwoord, onder dankbetuiging voor het ontvangen exemplaar, te kennen, dat, ofschoon mijn naam in zijne beschouwing was opgenomen, ik mij verplicht achtte mij van aanmerkingen over den inhoud en de strekking van het geschrift voor het tegenwoordige te onthouden.

Thans vind ik mij geroepen en gedrongen er mijn gevoelen over te zeggen. Zie hier hetzelfde.

Ik moet rondborstig erkennen aan de bewuste verhandeling, namelijk zoomin aan de *tweede en veel vermeerderde* als aan de *eerste* uitgave van dezelve geenszins die waarde te hechten, welke VAN HERTUM zelf daaraan toekent. Hij toch is met dit werkje zoo zeer ingenomen, dat hij in de nu laatst uitgegeven brochure: *Een woord over de oorzaken* enz. niet alleen op de daarin bevatte wijsheid dikwijls terugwijst, maar tevens woordelijk het gunstig onthaal vermeldt, dat aan zijn werk op

de *Vereeniging van Duitsche Vee-artsen te Coblenz*, op den 16 September 1842, heeft mogen te beurt vallen. Dat onze beschouwingen, zegt hij, over de longziekte niet zoo onbelangrijk worden beschouwd, hiervan kunnen de gunstige beoordeelingen in onderscheidene tijdschriften getuigen. Voor hen, die de Duitsche taal niet verstaan, acht hij het niet ongepast de beoordeeling zijner verhandeling door het bovenbedoelde *Duitsche Verein*, vertaald in zijn tegenwoordig geschrift optenemen.

Zij luidt als volgt:

»Op verzoek van den voorzitter, hield de districts-vee-arts ZIRKEL, overeenkomstig het deswege genomen besluit eene voordragt over den inhoud van het geschrift van VAN HERTUM: *Over de longziekte in Holland*. De in dit geschrift met gestrengte waarheidsliefde ontwikkelde daadzaken kwamen aan het gezelschap zoo interessant en gewichtig voor, dat de wensch der vergadering algemeen was, dat de Duitsche veearts ZIRKEL den belangrijken inhoud der bedoelde verhandeling wilde bewerken en publiek maken, waartoe zich de genoemde veeartsenijkundige bereid verklaarde.»

Wij moeten inderdaad het slag bewonderen, dat VAN HERTUM heeft, om zijne geschriften aan te prijzen, en hunne, in zijn oog groote, waarde te doen uitkomen, hoewel hij op eene andere plaats (*Vriend van den Landman*, Bl. 217) zich doet voorkomen als iemand, die wars is van zelfverheffing en loftuitingen. Hij verkondigt intusschen zijn eigen lof inderdaad op eene geheel ongedwongene wijze, en bij Heeren recensenten vooral schijnt hij in een goed

blaadje te staan. Indien wij ons niet ten eenemale vergissen, betoonde een goede vriend van den schrijver, hoewel voorzeker geen goed Vee-artsenijkundige, hem ter beoordeeling in de vaderlandsche tijdschriften en dagbladen meermalen goede diensten. — De inhoud op het omslagblad van het bovengenoemde tijdschrift wijst mede met den vinger op het, als bij uitnemendheid voor elken landbouwer zeer belangrijke stuk: *Over de longziekte* van den Heer VAN HERTUM, op verzoek afzonderlijk overgedrukt. Het blijkt dus, dat de Redactie van den Vriend van den Landman met het stukje ook nog al is ingenomen (1).

Ik keer tot de *verhandeling over de longziekte*

(1) Ik ben verplicht naar waarheid te verklaren, dat ik nimmer de titels der stukken voor den omslag van mijn maandwerk aan den uitgever opgeef en ze zelfs *nimmer* te zien krijg, voor dat alles afgedrukt en verzonden wordt, dat derhalve uit dien titel niet kan worden afgeleid, of ik zoo bijzonder hoog met den arbeid van den Heer v. H. ingenomen ben of niet, hoezeer zulks ook den schijn hebben moge. Het komt mij overigens voor, dat de tijdschriften, vooral die voor een bepaald vak, de meest geschikte organen zijn om over alles, wat meer of minder regtstreeks met zoodanig vak in verband staat, te handelen, ten einde door voor- en tegenschrijven tot de waarheid te naderen.

Hoezeer het nu wenschelijk achtende, dat de schrijvers van ingezonden stukken steeds die echte humaniteit in acht namen, die een' wezenlijk wetenschappelijken en beschaafden man kenmerkt en tot eer verstrekt, zoo protesteer ik eens voor al tegen alle vermoeden van overeenstemming in denkwijze met schrijvers van invectieven tegen wie het ook zij, maar vooral wanneer het mannen geldt, die eerwaardig door jaren en verdiensten aanspraak hebben, om in het openbaar met bescheidenheid bejegend te worden. Overigens zal ik steeds door voor en tegen te plaatsen mijne onpartijdigheid trachten te bewijzen. *De Red.*

terug, om haar van naderbij, en wat meer op de keper te beschouwen.

In de voorrede geeft de schrijver te kennen, dat in ons land nog zeer vele verkeerde en hoogst oppervlakkige denkbeelden aangaande den aard en den oorsprong der longziekte, en de maatregelen en middelen tot hare afwering en genezing bestaan, en geopperd worden, waarom hij het niet overtollig en onbelangrijk acht deze verderfelijke ziekte eens opzettelijk te beschouwen, en zijne gedachten en gedane nasporingen omtrent dezelve openbaar te maken (1).

(1) Bij missive van Z. Exc. den Heer Minister van Binnenl. Zaken van 13 Augustus 1842, No. 166, 9^e afdeling werd ik uitgenoodigd mijn gevoelen aan Z. Exc. mede te deelen nopens de *verhandeling van VAN HERTUM: Over de Longziekte (tweede, veel vermeerderde uitgave)*, waaraan, door mij, onder schrijven van 27 Augustus daaraanvolgende, werd voldaan. Ik voegde toen, nopens den persoon van J. VAN HERTUM, er tevens al dat geen bij, wat hem bij Z. M. den Koning en Z. Exc. den Minister voornoemd als verdienstelijk vee-arts, en wegens eenige door hem uitgegevene geschriften, voor eene eervolle onderscheiding gunstig kon aanbevelen. Over de thans daarbij aan Z. M. aangeboden verhandeling op zich zelve kon mijn oordeel, zooals blijken zal, niet bijzonder gunstig zijn. Ware ik, bij de aanbieding van een exemplaar der *eerste uitgave* door VAN HERTUM aan Z. M. in 1839, in de gelegenheid gesteld geworden over het geschrift mijn gevoelen uit te brengen, ik zou niet in gebreke zijn gebleven, toen reeds onbewimpeld mijn oordeel over hetzelfde te geven. Indien zulks toen geschied ware, welligt zou het antwoord, dat VAN HERTUM op de toezending van zijn geschenk, van Regeringswege heeft mogen ontvangen, wel in eenigzins minder vlejende bewoordingen gesteld zijn geworden, dan hem thans heeft mogen te beurt vallen; waardoor hij waarschijnlijk voor een *surplus* van zelfvoldoening — om hier geen onaangenaam woord te gebruiken — zou zijn bewaard gebleven.

Overeenkomstig dit veel belovend voornemen en omvattend plan, zou men billijk verwachten in de verhandeling nieuwe en diepere inzigten omtrent het wezen of den aard der longziekte te zullen aantreffen, dan wij daaromtrent vroeger bezaten; dat er een helder licht in de duisternis zou opgaan voor hare betere kennis, strekkende, om de ziekte tegen te gaan, en, gelijk mede in de bedoeling ligt opgesloten, deze te genezen. Dan wat ontvangt men in het boekje?

Behalve hetgeen de geschiedenis der longziekte in *Zeeland* betreft, en dat zij aldaar bij herhaling door het dooden der aangetaste en verdachte runderen is gestuit geworden, bevat de verhandeling niets, hetgeen niet reeds vroeger uitvoeriger en beter in andere, ook Hollandsche, schriften is bekend gemaakt. Geen enkel nieuw denkbeeld wordt er in gevonden, dat ons de ziekte in haren waren aard nader leert kennen. De algemeene geschiedenis der longziekte en de verschillende gevoelens der Vee-artsenijkundigen omtrent haar wezen, de onderscheidene benamingen, waaronder zij voorkomt, de beschrijving harer verschijnselen, harer complicatiën met andere ziekten, en de kenteekenen, waardoor zij van deze kan onderscheiden worden, de verschillende karakters, welke de longziekte kan aannemen, en het hiernaar verschillend beloop, de verschijnselen, welke bij de gevallen dieren worden waargenomen, bepaaldelijk wat de eigenaardige verandering der longen aangaat, enz. enz., dit alles vindt men in de verhandeling van Dr. J. H. FRANQUE, door mij vertaald, medegedeeld in het *Vee-artse-*

nijkundig Magazijn D. III; welke beschrijvingen door VAN HERTUM niet alleen zakelijk zijn gevolgd, maar somwijlen letterlijk overgenomen, echter met verschikking van sommige onderwerpen, en met omzetting van woorden of verandering van zinsneden en volgorde der perioden. De geschiedenis der longziekte bijv., door DR. FRANQUE, ter a. p. bladz. 95 voorgedragen, is door VAN HERTUM in de *Inleiding* geplaatst, meest met aanhaling van dezelfde schrijvers, even als waren die door hem zelven gelezen en geraadpleegd.

De ziekten, waarmede de longziekte kan verwisseld worden, en waarvan de onderkenning van het grootste belang moet worden geacht, worden door DR. FRANQUE in de navolgende orde opgegeven: 1° De *runderpest*; 2° Het *miltvuur*; 3° De *eenvoudige ontsteking van het borstvlies en der longen*; 4° De *catarrhale koorts van het rundvee*; 5° De *longtering*. VAN HERTUM wijzigt de rangschikking voorzeker om er de noodige *variatio* in te brengen, aldus: 1° De *gewone of eenvoudige borst- vlies- en longontsteking*; 2° Het *miltvuur*; 3° De *runderpest*; 4° De *catarrhale koorts van het rundvee*; 5° De *longtering*. Hij neemt voorts, wat de onderkenningsteekenen zelve betreft, grootendeels over, wat men bij DR. FRANQUE vindt opgeteekend. Ten aanzien van sommige ziekten voegt hij er iets bij, van anderen laat hij eenige zinsneden weg, of wijzigt ze eenigermate, en vermeerdert eindelijk de lijst dezer ziekten, onder N°. 5 met het *ongans*. Nu zou men in den eersten opslag meenen, dat deze laatste uitbreiding al een eigen bijvoegsel van VAN HERTUM zou moeten wor-

den beschouwd; dan, bij de lezing der verhandeling van Dr. FRANQUE, zal men zich kunnen overtuigen, dat hetgeen door dezen (op bladz. 128 a. p.) over de complicatie der *longziekte* met de *leverbotziekte* wordt gezegd, door VAN HERTUM voor een gedeelte wordt gebezigd, om er de lijst der ziekten, met welke de *longziekte* kan verwisseld worden, mede aan te vullen.

Op dezelfde wijze is de Geschiedenis van den loop, welken de Longziekte in ons land tot 1842 heeft gehouden, aan mijne *Algemeene Beschouwing omtrent de heerschende Longziekte van het Rundvee, geplaatst in het aangehaalde III^{de} Deel van het Vee-artsenijkundig Magazijn*, ontleend. VAN HERTUM vult daarmede eenige bladzijden; doch hij verwijst, het is waar, een- en andermaal naar het bedoelde *Magazijn*, en zegt, dat het te dezen medegedeelde daaruit zakelijk is overgenomen. Men zal hem dus hieromtrent niet mogen te laste leggen van zich aan *plagiat* te hebben schuldig gemaakt. Het plaatje, de ziekelijke ontarding der longen voorstellende, door mij uit het werk van WAGENFELD overgenomen, schijnt de goedkeuring van VAN HERTUM nog al wegedragen, wordende het door hem fraai genoemd, en ik mag die waardering niet anders dan voor profijtelijk te mijnen aanzien opnemen.

De verhandeling van VAN HERTUM kan, in ons oog, niet hooger worden beschouwd dan als eene zamenslansing uit andere Geschriften, waaraan, indien, zoo als reeds gezegd is, men de Geschiedenis dezer ziekte in *Zeeland*, en de handelwijze aldaar ter harer beteugeling in het werk gesteld, uitzondert,

alle verdienste van een eigen en oorspronkelijk werk ontbreekt. Het mag nog niet veel meer dan voor eene compilatie, grootendeels van het III^{de} *Deel van het Vee-artsenijkundig Magazijn*, worden gehouden. Wat de voorgedragene maatregelen en middelen van Politie betreft, welke tot afwering en stuiting der Longziekte in ons Vaderland kunnen en behooren te worden aangewend, door VAN HERTUM van bladz. 81 — 92 (eerste uitgave) voorgesteld, deze kunnen evenmin op onbekendheid of nieuwhoud aanspraak maken; zij zijn ook door ons ter aangehaalde plaats vroeger uitvoerig overwogen.

Had VAN HERTUM zich kunnen vergenoegen met de mededeeling van hetgeen ten aanzien der Longziekte in *Zeeland* is voorgevallen, hij zou zijne Landgenooten daarmede inderdaad genoegzaam verplicht hebben, daar de maatregelen, aldaar, ter beteugeling van haren voortgang, genomen en in het werk gesteld, tot bevestiging kunnen strekken, dat men door het doodslaan van den aangetasten en verdachten vee-stapel in een gewest, alwaar de bedoelde ziekte nog niet algemeen is geworden, haar, althans voor zekeren tijd, kan overwinnen en te onderbrengen (1) zoodanig verslag zou op zich zelf

(1) Ik moet hier echter doen opmerken, dat volgens het ontvangen bericht van den Heer J. C. KEGELAAR, Vee-arts der eerste klasse te *Hulst*, het verwijderen der Longziekte in *Zeeland* niet *alleen* aan afmaking moet worden toegeschreven. Hij deelde mij dienaangaande, onder schrijven van 31 Januarij 1845, het volgende mede:

Omtrent de plaats gehad hebbende Longziekte onder het rundvee, alhier in het 5de District, moet ik UHGel. melden, dat ik in

der openlijke mededeeling overwaardig zijn geweest. Dit schijnt de eerzucht van het Adviserend Lid der

November 1839 te *Hulst* ben geplaatst geworden, en dater in de gemeente *Zuiddorpe* toen reeds drie stallen door de ziekte waren aangedaan; — dat ik hierop tot de afmaking van eenige, zeer erge ziek staande, runderen ben overgegaan; doch voor het overige heeft men hier zeer streng afgezonderd, en de gebeterde runderen voor de slagbank verkocht. Er zijn te *Zuiddorpe* in het geheel slechts vier stallen door de ziekte bezocht, waarvan ongeveer $\frac{1}{2}$ der runderen op de stallen zijn ziek geworden en gedood, of hersteld zijnde, voor de slagbank opgeruimd. Na den 1sten April 1840, zijn te *Zuiddorpe* geene runderen meer aangetast, waaruit blijkt, dat hier, door strenge afzondering, de ziekte in minder dan vijf maanden is gedempt geworden, en dezelve aan het veefonds slechts eene geringe uitgave heeft gekost. Ware de afmaking alhier geschied, zooals in de overige plaatsen der Provincie heeft plaats gehad, dan zou er minstens een paar duizend gulden bij in den grond bedolven zijn geworden.

In de gemeente *Graauw*, $3\frac{1}{2}$ uur van *Zuiddorpe* gelegen, is men zoo gelukkig geweest, van de eerst aangedane koe, op een stal van 13 stuks rundvee, te ontdekken, en dadelijk, benevens twee naast haar staande, beesten, streng af te zonderen, met dat gelukkig gevolg, dat er geene meer zijn ziek geworden. Ik werd op den 30sten Maart 1840 bij de zieke koe geroepen, welke reeds op den 4^{den} April daaraanvolgende overleed. Ik ben van gevoelen, dat strenge afzondering en afslagting der gebeterde koeijen, zoo als hier heeft plaats gehad, overal voldoende zou bevonden worden, mits men dan ook overal de orders geve en opvolge, zooals hier, door de onvermoeide waakzaamheid en vastberadenheid, vooral van den fungerenden Districts-Commissaris, den Wel Edelen Gestrengen Heer PIERSSSEN, heeft plaats gehad.

Ik heb er dit willen bijvoegen, om te doen zien, dat de Longziekte onder het rundvee in *Zeeland* niet alleen door afmaking is gestuit geworden.

Dit geval vind ik niet vermeld onder het *Tiental Waarnemingen*, in de tweede uitgave der Verhandeling van VAN HERTUM, van blad. 47—63, opgegeven.

Commissie van Landbouw niet te hebben kunnen bevredigen. Er moest een boekje over de Longziekte worden geschreven, ten einde zijne Landgenooten iets beters in handen te geven, dan zij er tot dus verre over hadden mogen ontvangen. Dan, bij gemis van voldoende eigene kleedingstukken, heeft hij die aan anderen voor een groot gedeelte ontleend, ten einde het bastaard-kind in een behoorlijk gewaad te voorschijn te doen komen. Het geschrift kan inderdaad niet ongepast worden vergeleken met zeker vrouwen-handwerk, dat uit vele, zorgvuldig uitgeknipte en in eene bepaalde orde netjes wederom te zamengevoegde, lapjes bestaande, een ander uitwendig fatsoen of patroon heeft aangenomen, hoewel de grondstoffe dezelfde is gebleven.

Men zou dit alles wel aan zijne plaats kunnen laten, of met versooning kunnen behandelen, voor zoo ver van HERTUM alleen ten doel mogt hebben gehad de meerdere verspreiding van kennis nopens de longziekte te bevorderen; dan men heeft, volgens zijne uitspraak, het werk te beschouwen, als moettende dienen tot wegneming der zeer vele verkeerde en hoogst oppervlakkige denkbeelden aangaande den aard en oorsprong der ziekte, door eigene beschouwingen en nasporingen. Men kan voorzeker nut doen met de verspreiding van reeds bekende zaken, en het is geen vereischte voor sommige behoeften oorspronkelijk te zijn, of iets nieuws of iets beters dan het bestaande te leveren, tenzij dit laatste als het opzettelijk doel moet worden beschouwd en men zich laat voorstaan dit te hebben vervuld.

Uit dit oogpunt moet dan ook beschouwd worden

de beschrijving, welke men in de verhandeling aantreft over de longziekte in het algemeen, namelijk, zoo als dezelve in hare verschillende karakters en beloop (*sthenisch, asthenisch, acuut, chronisch, enz.*) voorkomt, en de verschillende geneeswijzen, welke zij, naar deze omstandigheden, vordert. Maar hoe kan hetgeen hieromtrent wordt medegedeeld en voorgeschreven, op eigene waarnemingen en nasporingen berusten? Waar heeft VAN HERTUM de ondervinding verkregen omtrent de behandeling der longziekte in al de wijzigingen, welke hij naar het beeld, hem door anderen voorgemaald, op het papier schildert, even als ware de ziekte door hem zelve onder al die vormen waargenomen, om stellige voorschriften ter genezing te geven, als op *zijne nasporingen en ervaringen* gegrond? Waaruit blijkt het, dat die geneeswijzen den uitslag hebben opgeleverd, aan die voorschriften beantwoordende?

Het practische gedeelte berust dus geheel op hetgeen hij hieromtrent in eenig handboek kan hebben gevonden, en overgeschreven.

Op deze wijze fabricceert men gemakkelijk een boekje; men stelt namelijk uit twee of drie andere een vierde te zamen; en men zal moeten erkennen, dat VAN HERTUM hiertoe, ook blijkens eenige andere zijner uitgegevene brochures, niet alleen veel geschiktheid, maar ook de vereischte stoutmoedigheid bezit, om er den schijn van oorspronkelijkheid aan te geven, dat is, als een werk van eigene kunde en ondervinding te voorschijn te doen komen.

Hier had hij kunnen volstaan — dan, VAN HERTUM

wilde, ook als practisch Schrijver, de man van ervaring zijn — met te verwijzen naar de reeds meergemelde verhandeling van Dr. FRANQUE, alsmede naar die van de Vee-artsen P. MOUVEN, L. R. VAN CALCAR, C. T. LE COMTE, D. P. MANVIS, en J. C. RUTGERS, die alle de Longziekte hebben gezien en behandeld, en waarvan de berigten en waarnemingen te vinden zijn in het *Vee-artsenijkundig Magazijn*. De geneeswijzen, welke door VAN HERTUM in het algemeen worden voorgesteld, (zoo als het heeten moet, als op eigene waarnemingen steunende) verschillen, uit een therapeutisch oogpunt, niet van de behandelingen, door de gemelde en honderd andere Vee-artsenijkundigen, tot dus ver gevolgd. Wij ontvangen derhalve ook hier geen meerder licht, om tot grondslag te strekken eener meer gelukkige genezing der Longziekte dan tot dus ver bestond. Of rekt VAN HERTUM misschien de slagtbijl onder de geneesmiddelen? Wil hij welligt het doodslaan beschouwd hebben, als het middel, dat ons nader brengt tot de wetenschappelijke kennis der Longziekte? Indien de voortreffelijkheid niet hierin kan worden gezocht, dan weet ik inderdaad niet, wat er vruchtbaars voor de wetenschap in zijne Geschriften te vinden is.

In de physiologische beschouwing van de Longontaarding schijnt hij er wel iets uit zijn eigen brein bij te hebben gevoegd, en dit is gebrekkig. Men zal hem niet ligt toegeven, »dat de vastere »vuil witte strepen der ontaarde longen niets anders »zijn, dan ontaarde verdikte longvaten, die door- »gaans zoodanig verdikt en gesloten zijn, dat er

»noch bloed noch lucht meer indringen kan.» Zulke onjuiste begrippen omtrent den aard der ziekelijke long-verandering heeft hij wel bij niemand kunnen opdoen, die deze deelen bij de, aan Longziekte gestorvene of afgemaakte, Runderen met nauwkeurigheid en kennis van het zamenstel der longen heeft nagegaan. Waar, mag men vragen, heeft VAN HERTUM eene voldoende ondervinding en bevoegdheid verkregen, om als uit de hoogte de behandeling van anderen te beoordeelen, waarvan men onder anderen het voorbeeld aantreft op bladz. 73 der Verhandeling (eerste uitgave), ten aanzien van den Heer J. A. VAN ELBURG, Genees- en Heelmeester te *Loosduinen*? Is het niet vermetel een toon van aanmatigend gezag te voeren, alsof men eene zaak alleen uit het regte oogpunt beschouwt, waarvan men geene praktische kennis heeft verkregen, noch kunnen verkrijgen?

Wanneer VAN HERTUM toch spreekt van eigene nasporingen en ondervindingen, bepalen zich deze noodwendig tot de beschouwing van eenige longzieke runderen, gedurende een' korten tijd, en wat het dooden heeft uitgewerkt, om de ziekte in *Zeeland* te stuiten. Hier kon hij geene andere ondervinding opdoen; immers heeft men zich telken male, dat de longziekte zich in *Zeeland*, in onderscheidene districten, heeft geopenbaard, niet met eene geneeskundige behandeling van de aangetaste runderen onledig gehouden, maar is men steeds onverwijld tot het dooden van dezelve en van het verdachte vee overgegaan (misschien met uitzondering van het geval te *Graauw* hiervoren vermeld), daar het, vol-

gens de overtuiging van VAN HERTUM, raadzamer en veel voordeelijker moet gehouden worden de ziekte, door gepaste maatregelen van Politie, voor te komen, en in hare beginselen te stuiten, dan hare genezing te beproeven, die altijd moeilijk en zeldzaam bevredigend is. Wij hebben, zegt hij, deze beginselen altijd voorgestaan, en door woord en daad in praktijk gebracht, en de ondervinding heeft de doelmatigheid der door ons voorgestelde middelen in allen deele bevestigd. Toegegeven. Maar waar en hoe kon dan VAN HERTUM nasporingen doen omtrent de ziekte zelve, en de beste of verkeerde wijze van hare behandeling, om die uit zijne ondervinding te kunnen aanbevelen, en over die van anderen zulk eene veroordeelende uitspraak te doen, als hij zich veroorlooft? Hoe weinige longzieke runderen heeft VAN HERTUM van het begin tot het einde der ziekte gadegeslagen, om eene algemeene beschrijving der verschijnselen, van het beloop, en karakter er van te geven? Aan hoe weinige, indien aan eenige, longzieke runderen heeft hij eene of meerdere geneeswijzen beproefd om over hare uitwerking vergelijkender wijze uit ervaring te kunnen oordeelen? Is ook de vulling van zoo vele bladzijden met, van elders reeds overbekende, zaken over het beloop en de behandeling der ziekte, uit het oogpunt van VAN HERTUM, niet als doelloos te beschouwen, als men de uitroeiing beoogt door het onverwijld dooden van den gedeeltelijken of geheelen verdachten veestapel? Overtollig voor het minst mag het heeten, dewijl met de uitvoering van dezen maatregel elke geneeskundige behandeling in wederspraak staat (1).

(1) Vee-artsenijkundig Magazijn, D. III, bladz. 60.

Hebben wij hierboven reeds een proefje opgegeven van de onbeleefde wijze, waarop VAN HERTUM geene zwaarigheid maakt hem te bejegenen, met wien hij in denkwijze verschilt, de wijze, waarop de Heer VAN ELBURG door hem wordt behandeld (verhandeling, eerste uitgave, bladz. 73—76) levert het doorslaand bewijs op, hoe weinig hij de gevoelens van anderen eerbiedigt; hoe hij alle bescheidenheid uit het oog verliest, ofschoon zelfs bescheidenheid van anderen jegens zich verlangende.

Op bladz. 205 (*Vriend van den Landman*) wordt door VAN HERTUM gezegd, dat door den Heer NUMAN het stelsel van afzondering als het eenige en zekere middel, om de longziekte in haren voortgang binnen eenige maanden te stuiten, wordt aangeprezen, en wijders, dat Zijn Hooggeleerde bij dit stelsel schijnt te volharden en het blijft aanbevelen. Geen wonder, dat VAN HERTUM zich verplicht gevoelt, daartegen andermaal zijne stem te verheffen, dat wil zeggen, de kastijdende roede te zwaaijen.

Ik wil niet beslissen, of de beteekenis, welke te dezen aan mijne voorstellen of beschouwingen gegeven wordt, aan onschuldige dwaling, eenzijdige opvatting, of wel aan kwaadwillige uitlegging mag worden toegeschreven. Het laatste ben ik nog het minst genegen te veronderstellen. Het zou mij voorwaar als eene verregaande onwetenheid, ja als eene onverschoonbare dwaasheid, moeten worden toegerekend, indien ik de afzondering *in abstracto* voor het eenige middel wilde houden, om besmettelijke vee-ziekten te stuiten. Gelijk elke, hetzij *oorspronkelijke*, hetzij *gevolgelyk* besmettelijke

ziekte door het doodslaan van het vee, hetzij op eens, hetzij bij herhaling, kan worden te ondergebracht, hoe zou de longziekte hiervan kunnen worden uitgezonderd? Sla het vee dood, en er zal wel geene longziekte meer zijn. De voorstanders der slagtbijl zullen in zoo ver wel altijd eene voldoening behalen.

Wanneer ik (Magazijn D. III. bladz. 68) de afzondering, als het middel ter beperking der longziekte aanbeval, geschiedde zulks in verband met de beschouwingen en berigten, welke dienaangaande toen bij de Regering waren ingekomen, op welke officiële stukken alleen mijne advijsen ten opzichte der te nemen maatregelen konden gegrond zijn. Deze berigten waren, ten aanzien van den al- of niet besmettelijken aard, bepaaldelijk of de ziekte voor *primitief*- of slechts als *secondair*- besmettelijk moest worden gehouden, zeer uiteenloopende. Door de meeste Vee-artsenijkundigen en ook door den Heer *President der Commissie van Geneeskundig onderzoek en toezicht* in de provincie *Gelderland*, werd de longziekte in haren oorsprong van een zuiver *epizootischen* aard gehouden, waarbij wel aan *secondaire* besmetting gedacht werd, doch het ontbrak bij de deswege ingekomene verslagen steeds aan de stellige bewijs-gronden. Dezelve bleven bestendig in een' twijfelachtigen zin gesteld, zoodat de zaak bij voortdoring in het onzekere werd gelaten. In sommige berigten werd omtrent de wijze van het ontstaan der ziekte of hare besmettelijkheid nauwelijks eenig gewag gemaakt, of daarop niet als op eene hoofdzaak acht gegeven, behalve

dat men de ziekte eenen tijdlang verkeerdelijk met den naam van *slijmziekte* bestempelde, (welke haar eerst later is ontnomen, nadat ik de Regering had voorgesteld de provinciale autoriteiten op het verkeerde dier benaming opmerkzaam te maken) en haar als van eenen catarrhalen aard beschouwde, kende men de uitbreiding niet, welke zij reeds in de jaren 1833 en 1834 — misschien reeds vroeger had verkregen, daar zij door de veehouders werd geheim gehouden, zonder dat er voldoende bemoeijingen werden in het werk gesteld, om, door een onverwijld naauwkeurig onderzoek van alle stallen in elke Gemeente, den staat en de uitgebreidheid der ziekte te leeren kennen.

Indien men nu omtrent al zoodanige punten wel eene volkomene zekerheid dient te bezitten, om bij eene besmettelijke veeziekte tot zulk een' gewigtigen maatregel, als betreft het doodslaan van een aanmerkelijk gedeelte van den veestapel, over te gaan, in het vooruitzicht, dat daarmede het beoogde doel, zal worden bereikt, kon het wel, bij de onvolledigheid der grondslagen, welke in dezen met betrekking tot de longziekte gevorderd werden, niet raadzaam geacht worden, in de bestaande omstandigheid, dien maatregel op haar toe te passen. Zal toch dit middel kunnen worden gerechtvaardigd, het zal wel eene eerste voorwaarde blijven, dat men het vooraf omtrent de ziekte eens zij, waarbij het zal worden aangewend, en dat er geen twijfel meer besta bij hen, die dezelve op openbaar gezag hebben onderzocht, of zij als eene *eenvoudig epizootische*, of wel als eene *epizootisch contagieuse*, als eene *primitief*

of als eene *secondair besmettelijke* ziekte moet worden aangemerkt. Zou het te mijnen opzichte niet hoogst onvoorzigtig zijn geweest op zoodanigen onzekeren voet, waarbij geene de minste waarborg van zich later te kunnen verantwoorden, bestond, de dooding te hebben aangeraden? Er bleef dus in den toestand, waarin de zaak zich bevond, wel niets anders over, dan de strenge afzondering van het zieke van het gezonde vee voor te schrijven, ingevolge de algemeene landswetten, als het eenige middel om aan de ziekte, voor zoo ver zij kon gerekend worden zich door besmetting te verspreiden — zijnde het hoofdpunt, waaromtrent de gevoelens toen uiteen liepen, paal en perk te stellen. Dit middel scheen ook als voldoende te kunnen worden beschouwd, indien het met die nauwgezetheid, ernst en gestrengheid, in werking werd gebragt, welke het gewigt der zaak vorderde, en op zoodanige wijze, als waartoe, ter aangehaalde plaats, door mij, van bladz. 78—83, de hoofdaanwijzingen tot de regeling der uitvoering zijn gegeven. Aan deze bepalingen, die zoo vele volstrekt noodzakelijke voorwaarden ter beteugeling der kwaal waren, is echter in geene der toenmaals door de longziekte bezochte Provinciën zulk een gevolg gegeven, dat daarvan eenige voldoende uitkomst kon worden te gemoet gezien, noch verkregen is.

Hoe toch geschiedde de afzondering in het algemeen, en heeft zij bij voortdoring plaats gehad? Bij de aangifte, aan het hoofd der gemeente, dat de longziekte op eene hoeve is uitgebroken, hetzij deze kennisgeving geschiedt, of door den vee-arts,

of door den veehouder, nadat in de meeste gevallen, de ziekte aldaar reeds een tijd lang heeft bestaan, en er meerdere runderen door zijn aangetast, wordt den veehouder aangezegd, het zij schriftelijk of bij monde, door den veldwachter of agent van politie, dat hij de aangetaste of verdachte runderen van het gezonde vee moet afzonderen. Hieraan wordt dan voldaan, door de eerstbedoelde, op eenige schreden afstands, in denzelfden stal van de laatste te verwijderen, of ze op het best in een' afzonderlijken en meer verwijderden stal onder eene loots, een afdak, in een boomgaard of eene weide te plaatsen. Nu wordt de zaak meestal verder aan haar eigen beloop overgelaten. Of er op den duur, bij het ontstaan van meerdere zieken, aan de afzondering voldaan blijft, hierop wordt doorgaans weinig of geen acht geslagen. Mogelijk komt de veldwachter eene enkele maal toezien, of verneemt hij er uit een' tweeden of derden mond naar, of de afgezonderde voorwerpen zich steeds op de plaats bevinden, alwaar zij in afzondering zijn gebragt, totdat zij sterven. Intusschen wordt zelden eenig toezigt in acht genomen, dat het verkeer der huisgenoten en van vreemde lieden met het gezonde en zieke vee wordt belet of tegengegaan. Veelal zijn de landlieden of hunne onderhoorigen mede werkzaam aan het afmaken en begraven van het gestorven vee, van waar zij onverwijld daarop in de stallen, zonder zelfs van kleederen te verwisselen, terugkeeren, ter verzorging van het gezonde en nog misschien onbesmette. Niet weinige gevallen zullen er bestaan, dat dergelijke afmakingen

geschieden, zonder dat eenige persoon der politie daarbij tegenwoordig was: zoodat met het gestorven vee naar welgevallen kan worden gehandeld.

Waar, mag men al verder vragen, is eene algemeene opneming, van den veestapel in de besmette districten geschied, of zijn behoorlijke registers aangelegd, ten einde de uitgebreidheid der ziekte te leeren kennen, en zich daarmede bij voortdoring bekend te houden? Is er overal gevolg gegeven aan de aanschrijving van regeringswege, bij circulaire missive van 9 Augustus 1842, No. 140, 9^e afdeling aan Heeren Gouverneurs der onderscheidene provincien en van het Hertogdom *Limburg* gedaan om te willen zorgen, dat in de gemeenten hunner respectieve gewesten eene commissie van toezigt werd aangesteld, om wekelijks, immers bestendig, het vee op de stallen of in weiden te bezoeken, ten einde de hoofden der gemeente-besturen onafgebroken bekend te houden, of er zich ziek vee bevindt, opdat, zulks plaats hebbende, er dadelijk onderzoek naar zou kunnen worden gedaan? Ik antwoord neen. Die aanschrijving is wel door de respectieve Heeren Gouverneurs aan de plaatselijke besturen kenbaar gemaakt, maar is deze zoo eenvoudige als weinig kostbare maatregel, om zich met den staat en de uitbreiding der ziekte volkomen bekend te houden, ten einde de toe- of afneming na te gaan en op de besmette hoeven het toezigt te houden, naar behooren uitgevoerd? Hierop echter komt het alleen aan, om van den voorgeschreven maatregel het bedoelde nut te kunnen verwachten. Mij is een geval bekend, dat de longziekte in het begin van

1844 op eene hoeve uitbrak, waaraan reeds een aanzienlijk getal runderen was gestorven, die voor en na bij nacht door de huisgenooten waren begraven, zijnde het bestaan der ziekte, gedurende meerdere weken, geheim gehouden. Toen dit nu eindelijk niet meer kon geschieden, werd er kennis van gegeven aan den Burgemeester der gemeente, die vervolgens op de zaak de noodige orders stelde. Ware hier, ingevolge de bedoelde aanschrijving, voor eene behoorlijke wekelijksche visitatie gezorgd geworden, de ziekte zou niet zoolang onbekend zijn gebleven, en men had door de afzondering van de eerst ziek gewordene beesten, den voortgang kunnen tegengaan, terwijl nu 13 stuks verloren gingen. Op denzelfden voet is, zoo niet overal, althans in vele gemeenten, te dezen aanzien gehandeld.

Ik wil niet in een onderzoek treden, of sommige Hoofden der Gemeente-Besturen, vooral der plattelands Gemeenten, ten gunste hunner onderhoorige Ingezetenen, sommige verwaarlozingen achteloos of opzettelijk hebben voorbijgezien, of van de strenge uitvoering der voorgeschrevene verordeningen zijn terug gehouden. Het is bekend, dat sommige Burgemeesters ten platte lande zelve veehouders zijn, die, bijaldien hun eigen vee door eene besmettelijke ziekte wordt aangedaan, met de overige veehouders in gelijke omstandigheden verkeerden, en voor wie dus de opvolging der maatregelen dezelfde moeilijkheid te weeg brengt. Woont het Hoofd der gemeente in de Stad of elders, dan blijft de zorg voor het uitvoeren der verordeningen meermalen aan eenen Assessor-Veehouder overge-

laten, die of met dezelve niet van nabij bekend is, voor de behandeling van zoodanige zaken slechts ten halve bekwaam, of daarin geheel onkundig is, of die, mede om zijns zelfs wille, ten aanzien der zaak, misschien liefst handelt overeenkomstig den zin zijner mede-Veehouders.

Zijn het intusschen de Hoofden der Gemeenten, namelijk de Burgemeesters, die, ten platten Lande, met de Politie zijn belast, waarop de uitvoering van de voorgeschrevene maatregelen en de handhaving van deze rust, het zal wel geen betoog noodig hebben, dat, wanneer het deze Ambtenaren aan de noodige en voortdurende belangstelling, waakzaamheid, ijver en gestrengheid in de uitoefening van hun gezag ontbreekt, alle voorschriften en middelen ter bereiking van het doel ten eenemale vruchteloos zullen blijven. En bestaan er geene middelen, om, ingeval van oogluiking of verzuim, de bedoelde Ambtenaren bij hunnen pligt te houden — iets, hetwelk ik niet waag te beslissen — dan zou het beter zijn de Longziekte en soortgelijke besmettelijke Vee-ziekten aan zich zelve over te laten, al ware het alleen, om den schijn weg te nemen, dat met de, van hooger hand afkomstige, voorschriften openlijk den spot wordt gedreven, en dat zij op deze wijze van alle kracht ontbloot zijn. Is er gewaakt, dat geen schijnbaar gezond of zelfs ziek vee van de besmettelijke stallen werd vervoerd en ter markt gebracht? En mag niet de verwaarlozing hiervan als de voorname oorzaak der voortdurende besmetting worden beschouwd: om welke te voorkomen het kenmerken van het

vee met een bijzonder teeken , als van eene besmette hoeve afkomstig , volstrekt noodzakelijk moet worden gehouden ?

Is op de markten zelve, bepaaldelijk in die Provinciën en streken, alwaar de longziekte het hevigst heeft geheerscht, een voldoende toezigt op het aldaar ten verkoop aangebragte vee gehouden? Men zie hetgeen hieromtrent, met betrekking tot eenige vee-markten in de provincie *Zuid-Holland*, elders (1) is aangevoerd, om zich van het tegendeel overtuigd te houden. De voorbeelden hieromtrent, door mij aangevoerd (2) kunnen strekken, om aan te toonen, dat de maatregel van afzondering een' onvoldoenden uitslag heeft moeten hebben. Men schrijve zulks echter niet toe aan het middel als zoodanig, maar aan de nalatigheid en voorbeeldeloze slordigheid, waarmede het van het begin en later tot op dit oogenblik is uitgevoerd. Vooral zou de uitbreiding der ziekte door strenge afzondering hebben kunnen worden beperkt op den tijd, toen zij zich nog niet algemeen had verspreid. Indien op de algemeene verwaarlozing uitzonderingen bestaan, hetgeen wel niet zal kunnen worden ontkend, daar er voorzeker ijverige en naauwgezette Hoofden van Gemeente-Besturen gevonden worden, op welke deze harde bewoordingen niet toepasselijk mogen worden gemaakt, zoo zijn deze uitzonderingen vast niet zeer talrijk, en zij kunnen niet in voordeelige rekening komen, vergeleken met het

(1) Magazijn D. IV. bladz. 427.

(2) Zie het Vee-artsenijkundig Magazijn, D. IV. bladz. 425 en volg.

nadeel, dat door het verzuim is en steeds wordt voortgebracht (1).

Maar bovendien moest, ten aanzien van het dooden, en de daartoe in betrekking staande ont-eigening van het vee, in overweging worden genomen, in hoe ver, volgens de bestaande wette-lijke bepalingen, deze maatregel op de Longziekte kon worden toegepast. Volgens de wet van 29 De-cember 1799, en zoo dikwijls als deze vervol-gens, met wijziging, op nieuw tot en met den jare 1830, is vastgesteld, ter afwering en voorko-ming van de runderpest, was de maatregel van dooding, onder de daaraan verbondene schadever-goeding, alleen tegen deze ziekte ingerigt. Bij de uitbreiding, welke daaraan, bij besluit van 1 Oc-tober 1809, werd gegeven, zijn, behalve de *ware runderpest*, ook de *kwade droes*, de *schaapspokken*, en de *dolle hondsbeet* onder de ziekten opgenomen,

(1) Soortgelijke redenen schijnen, ten aanzien der *Runderpest*, in de vorige eeuw, in Frankrijk aanleiding te hebben gegeven, dat de uitvoering der policie-maatregelen tot hare stuiting door het Gouvernement bij uitsluiting werd opgedragen aan de Militaire autoriteit, aan de Intendanten en Commissarissen in de verschil-lende provincien. Men zie: o. DELAFOND, *Traité sur la police sanitaire des animaux domestiques*, Paris 1838, pag. 109. *Ordonnance du roi concernant l'exécution des mesures, ordonnée par sa majesté contre la maladie épi-zootique dans les provinces qui en sont affligées, du 1 Novembre 1715*. Deze ordonnantie zoowel als die van 10 April 1714, 24 Maart 1745, 19 Julij 1746, 13 December 1774 en 15 Julij 1795, werden ter gelegenheid, dat de Runderpest in de jaren 1814 en 1815 op nieuw in ver-schillende gewesten van Frankrijk groote verwoestingen aanrigtte, wederom in het leven geroepen, en in werking gebracht, bij het Koninklijk besluit van 17 Januarij 1815.

waarvoor, ingeval van afmaking, eene billijke schadevergoeding werd toegekend. De *longziekte* werd daarbij echter niet aangewezen, als tot zoodanige ziekten te behooren. Eene reden, op zich zelve voldoende, waarom, op dien tijd, de maatregel niet in uitvoering kon worden gebragt, zonder gevaar te loopen, dat weldra deze of gene veehouders er zich tegen zouden hebben verzet, indien men tot de onteigening van hunne have, zonder wettig gezag, zoude zijn overgegaan. Zulk eene onwettige aanranding van eigendom zou te meerder tegenstand hebben ondervonden, bij het meer en meer toenemend besef van eigen regt, en vermits niet alle veehouders de *longziekte* voor besmettelijk houden, en op ver na niet van de nuttigheid van het dooden overtuigd kunnen worden geacht. Het zou toch weinig gebaat hebben, indien men het hierbij op den vrijwilligen afstand van het vee door een enkelen of zelfs meerdere eigenaren had willen laten aankomen, die, overtuigd van het belang der zaak, zoo voor zich zelve als voor het algemeen, zich goedschiks aan den maatregel zouden hebben willen onderwerpen. Wil men daarvan, in soortgelijke omstandigheden, het beoogde nut verwachten, zoo moet alle vrijwilligheid kunnen vervallen, en kan alleen, indien ik niet dwaal, het gezag der wet in aanmerking komen, zooals zulks bij de boven aangehaalde wet ten aanzien der *run-derpest* was vastgesteld.

Het is bekend, dat de Finantiele staat van het Fonds voor den landbouw, wegens de zware uit-

gaven voor aan de longziekte gestorven vee — waardoor echter aan de ziekte op zich zelve geene de minste vermindering is toegebracht, — later eene algemeene dooding niet heeft veroorloofd. Ook was bij de algemeene verspreiding der ziekte over honderde Gemeenten in de meeste provincien, de bereiking van het doel moeilijker geworden, wilde men den algemeenen veestapel niet op eens, als het ware, in de besmette streken uitroeijen. Immers wil men van den volkomen uitslag van dezen krachtigsten aller maatregelen verzekerd zijn, zoo moet men niet alleen het aangetaste en verdachte, maar ook veelal het nog schijnbaar gezonde vee, op de besmette hoeven opofferen.

Intusschen zal VAN HERTUM kunnen zien, indien hij wil, dat ik in het IV^{de} deel van het *vee-artsenijkundig Magazijn*, van bladz. 440—448, dit onderwerp op nieuw uitvoerig heb behandeld. Daarbij heb ik overwogen, in hoe ver ook nu nog, bij de ondervinding der gebrekkige naleving van de verordeningen op het afgezonderd houden van longziek vee, en het veronachtzamen der, dienaangaande van Regeringswege bij herhaling gedane, aanschrijvingen, eene algemeene dooding niet alleen in de provincien, alwaar de ziekte zich voor het eerst komt te openbaren, maar zelfs in de meest besmette gewesten, onder de later gewijzigde wetten, in aanmerking zal kunnen komen. Tevens zijn door mij eenige regelen opgegeven, welke zullen in acht dienen te worden genomen, om het bedoelde oogmerk te bereiken. Eindelijk wordt daarbij ver-

wezen op de waarde van het vleesch, vet, huiden enz., welke door het tijdig afslagten van longziek vee, onder bepaalde voorwaarden, die mede betrekking hebben tot de beveiling der gezondheid van den mensch, zullen kunnen worden behouden.

VAN HERTUM geeft toe, dat de afzondering, niet overal zoo is geschied, als behoorde; daaraan heeft volgens zijne overtuiging, veel ontbroken. Maar dit was, volgens hem, vooraf te berekenen. Hij heeft dit ten minste altijd voorzien. Ik wil aan zijne gave van *verre-* en *helderziendheid* in geenen deele te kort doen, doch hij zal wel de eenige *Clairvoyant* in zijne soort niet zijn, die in 1839, toen de longziekte reeds zes jaren en misschien langer bij ons had geheerscht, uit de verkregene ondervinding, stellig kon vooruitzien, dat bij de algemeene laauwheid en nalatigheid, waarmede de zaak in de Gemeenten werd behandeld, de ziekte wel nimmer, zonder strengere verordeningen van beperking, zou kunnen worden uitgeroeid, noch aanmerkelijk verminderd. Dat aan de hiertoe strekkende voorstellen en ontwerpen, waarmede ik mij, tot geene geringe vermeerdering mijner werkzaamheden, hetzij uit eigene beweging of op uitnoodiging van hooger hand, sedert vele jaren, schier onafgebroken heb onledig gehouden, tot dus ver geen gevolg is gegeven, zal wel het allerminst aan mij behooren te worden geweten, als zijnde zulks geheel afhankelijk geweest van de beraadslagingen, van autoriteiten boven mijnen invloed en gebied verheven (1).

(1) Hoe verschillend het oordeel was der onderscheidene com-

Ik meen dus de beschuldiging, welke VAN HERTUM ook te dezen goedvindt op mij als het hoofd der vee-artsenijkundige dienst, in ons vaderland, te werpen, van mij te mogen afweren. Intusschen moet ik doen opmerken, dat hij mij hier eene waardigheid toekent, welke ik mij inderdaad zelve onbewust ben te bezitten, of daarmede immer te zijn bekleed geweest. Ik betuig hem inmiddels mijnen dank voor de goede meening, welke hij te dezen te mijwaarts koestert.

De Heer VAN HERTUM is vooral gramstorig, dat ik hem de eer niet laat wedervaren van de eerste te zijn geweest, die het dooden van het vee bij de longziekte heeft ingevoerd, of althans daartoe de aanleiding heeft gegeven en medegewerkt, daar die maatregel reeds in 1838 in de provincie *Zeeland* is in werking gebragt, terwijl door mij gezegd wordt, dat de maatregel eener algemeene en geregelde dooding eerst in het jaar 1840 in *Zwitserland* met goed gevolg is aangewend. Indien men de hierover, op bladz. 424 van het *Magazijn* (IVe D.)

missien van landbouw nopens het beramen van *maatregelen tegen de heerschende longziekte onder het rundvee*, waaromtrent bij missive van den Minister van binnenl. zaken van 20 Januarij 1842. N°. 169, 9^e afdeling, de consideratien werden gevraagd, naar aanleiding van een, over hetzelfde *onderwerp* reeds in de provincie *Zeeland* ingevoerd reglement, goedgekeurd bij Z. M. besluit van 5 Januarij 1841, N°. 69, en hetgeen deswege, door de commissie van landbouw in *Utrecht*, aan de commissien in de overige provincien werd voorgesteld, is te vinden in het reeds meermalen aangehaalde *Magazijn*, D. IV, bladz. 433—440.

voorkomende, zinsnede naleest, zal men uit het verband kunnen zien, dat aldaar wordt gesproken over dezen maatregel, met betrekking tot andere landen, alwaar hij, voor zoo veel mij bekend is, voor het eerst in het gemelde jaar in uitvoering is gebragt. Maar VAN HERTUM opene zijne verre- en helderziende oogen eens regt goed, en ont doe ze van alle onzuiverheden der gekwete eigenliefde, welke den toegang van het zuivere licht bij hem schijnen te beletten, dan zal hij zien, dat op blad. 13—15 (a. p.) duidelijk genoeg door mij is vermeld geworden, dat de longziekte reeds vroeger, namelijk van 1838—1842, in de provincie *Zeeland* is ontstaan, en aldaar telkens door de, met vereischten spoed en ijver in het werk gestelde, maatregelen van doodslaan, zoo van het zieke als verdachte vee, telkens binnen korten tijd in haren voortgang is beteugeld geworden.

Was het noodig zulks nogmaals te herhalen? Men zal mij dan ook wel willen ontheffen van den zijdelings aangewreven blaam, alsof ik de aangewende pogingen tot behoud van den vaderlandschen vee-staat openlijk zou miskennen of trachten te verduisteren. Die pogingen verdienen lof, om hare goede uitkomsten, hoewel dan ook eene ont-eigening en dooding van longziek vee op hoog gezag in 1838 niet konden geacht worden in overeenstemming te zijn met de bestaande wet.

Wenscht men nu, dat daarvoor eene eerzuil worde opgerigt, ik ben genegen er mede een' steen aan te leggen.

Het middel was niet nieuw, immers niet onbekend. De verdienste der autoriteiten in *Zeeland* bestaat in de toepassing en aanwending van hetzelfde, en geene provincie kon eene meer geschikte gelegenheid aanbieden dan deze, om er eene proef van te nemen, vooral wegens hare geïsoleerde ligging.

Eene onnaauwkeurigheid heeft VAN HERTUM mij aangewezen, waaromtrent ik bekennen moet, dat zijne opmerking gegrond is. Ik betuig hem voor deze oplettendheid mijnen dank. Zonder de ontvangene aanwijzing zou ik welligt langen tijd over die fout hebben kunnen blijven henen zien. Op blz. 8 en 9 (Magazijn IV^{de} Deel) wordt door mij gezegd, dat de Longziekte tot dus ver in al de Provinciën onzes Lands is gevestigd gebleven, met uitzondering van *Groningen*, *Vriesland* en *Drenthe*. Dit is onjuist, en VAN HERTUM heeft volkomen regt met aan te merken, dat de Longziekte zich in de laatste vier jaren slechts eenmaal in de Provincie *Zeeland* heeft vertoond, zoodat zij nu nagenoeg drie jaren daarvan volkomen is verschoond gebleven. Niemand wenscht vuriger dan ik, dat zij dit voorregt langmoge behouden, en dat tevens de overige Gewesten van die ziekte mogen bevrijd worden: waartoe wij hopen, dat spoedig meer krachtdadige verordeningen van Regeringswege in werking zullen worden gebracht, dan de tot dus ver bestaande.

Ik vlei mij duidelijk genoeg, in verband tot mijne vroegere beschouwingen, te hebben verklaard omtrent mijne gevoelens en zienswijze, ten aanzien der

middelen en maatregelen, welke zullen kunnen dienen en behooren te worden aangewend, om de Longziekte te beteugelen, en zoo veel mogelijk geheel uitteroeijen. Ik vertrouw dat VAN HERTUM behoorlijk toegelicht zal zijn omtrent die punten, waarin voor hem in mijne beschouwingen nog eenige duisterheid was overgebleven, en dat het hem nu verklaarbaar is geworden, waarom ik in mijne laatste *Verhandeling over de Longziekte*, ten aanzien zijner meergemelde Verhandeling over hetzelfde onderwerp, het stilzwijgen heb bewaard. Ik meen aan den wensch van den schrijver om over zijn geschrift te spreken en deszelfs inhoud te beoordeelen, behoorlijk zoo niet overvloedig en in eene dubbele mate te hebben beantwoord. Ik vertrouw te mogen rekenen hem eene genoegzame voldoening te hebben gegeven, zoodat hij zich er mede tevreden zal kunnen stellen. Mogt dit het geval niet zijn, zoo moet ik verklaren het wapen van verdediging niet wederom te zullen opvatten, al mogt hij goedvinden, daartoe op nieuw aanleiding te geven, daar ik moet betuigen, dat de tijd, welke mij van de gewone werkzaamheden overschiet, mij te dierbaar is, om denzelven aan de overweging van geschriften als het onderhavige, hoe vleijend dan ook elders beoordeeld, te verkwisten!

VERBETERINGEN.

Op bladz. 18, reg. 1 en 2 van onderen, in den noot, *staat*: onaangenaam;
lees: onaangenamer.

» » 21, reg. 2 van boven, *staat*: Het mag nog niet veel meer dan voor;
lees: Het mag voor niet veel meer dan voor.

» » 21, reg. 1 van onderen, *staat*: onderbrengen (1) zoodanig verslag;
lees: onderbrengen (1). Zoodanig verslag.

1784131

VERBODEN TOEGANG

Op deze plaats is het verboden toelaten van honden, kinderen en andere dieren. Het is niet toegestaan om op deze plaats te roken. Het is niet toegestaan om op deze plaats te drinken. Het is niet toegestaan om op deze plaats te eten. Het is niet toegestaan om op deze plaats te slapen. Het is niet toegestaan om op deze plaats te rusten. Het is niet toegestaan om op deze plaats te zitten. Het is niet toegestaan om op deze plaats te staan. Het is niet toegestaan om op deze plaats te lopen. Het is niet toegestaan om op deze plaats te rennen. Het is niet toegestaan om op deze plaats te springen. Het is niet toegestaan om op deze plaats te gooien. Het is niet toegestaan om op deze plaats te gooien. Het is niet toegestaan om op deze plaats te gooien.

